

## Investigation of epistemological indicators in socio-political roundtables of Iran TV from the perspective of critical discourse [In Persian]

Davood Madani <sup>1\*</sup>, Hadi Arezoomandi <sup>2</sup>

<sup>1</sup> Assistant Professor of Linguistics, Department of Linguistics, Islamic Azad University, Khomein Branch, Khomein, Iran

<sup>2</sup> PhD Student in General Linguistics, Islamic Azad University, Khomein Branch, Khomein, Iran

\*Corresponding author: [dr.madanilinguist@gmail.com](mailto:dr.madanilinguist@gmail.com)

DOI: 10.22034/jltll.2021.528491.0

Received: 22 Mar, 2021

Revised: 16 Jul, 2021

Accepted: 17 Aug, 2021

### ABSTRACT

Meta-discourse analysis is performed using meta-discourse markers. These markers are in fact linguistic forms that are considered as important rhetorical tools and ensure interaction in texts. Different models for meta-discourse analysis are presented. One of the most common and popular of these patterns is the Hyland pattern. For the first time, Hyland has defined and categorized all aspects of the interaction between the author of the text and the text, as well as the author of the text and the reader of the text, using the meta-discourse markers, and argues that the researcher can go beyond text and discourse and analyze the text as a social action. Meta-discourse is used as a concept in discourse analysis and is used in the interaction between authors and their text with writers and readers. Overall, meta-discourse, as an important tool in facilitating communication, helps the writer to communicate with readers and express his personal findings in a way that propositions place their relevant sentences or phrases in creating a coherent discourse in the field of text structure. The present article examined the epistemological markers in socio-political roundtables on the Islamic Republic of Iran TV channels from the perspective of critical discourse based on the views of Hyland (2005) and Fairclough (2001). In this study, 20 selected programs of socio-political roundtables of channels 1, 2, 3 and 4 have been selected and analyzed qualitatively and quantitatively for frequency statistics using purposive sampling. The variables studied in this study include gender of the experts, whether the programs were live or recorded, the number of experts in the program and whether they were academics or non-academics. The results showed that the distribution of epistemological, certainty, uncertainty and attitude markers in the socio-political roundtables in the Islamic Republic of Iran Radio and Television organization was different based on the gender of the experts, being live or recorded, being academic or non-academic or the presence of one or more experts in the program. Moreover, in terms of patterns of speech analysis, the type of application of epistemological tools in the discourse of experts can be justified.

**Key words:** Hyland Model, Critical Analysis, Fairclough, Uncertainty, Certainty, Attitude, Gender.

## بررسی نشانه‌های معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی - اجتماعی سیمای ایران از منظر گفتمان انتقادی

داود مدنی<sup>۱\*</sup>، هادی آرزومندی<sup>۲</sup>

۱. استادیار زبان‌شناسی، دپارتمان زبان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خمین، خمین، ایران

۲. دانشجوی دکتری زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خمین، خمین، ایران

\*نویسنده مسئول مقاله Email: dr.madanilinguist@gmail.com

DOI: 10.22034/jltll.2021.528491.0

پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۲۷

اصلاح: ۱۴۰۰/۰۴/۲۵

دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۰۲

### چکیده

تحلیل فراگرفتمان با بهره‌گیری از نشانه‌های فراگفتمانی انجام می‌شود. نشانه‌های فراگرفتمان، در واقع صورت‌های زبانی هستند که از ابزارهای مهم بلاغی ایجاد و تضمین‌کننده تعامل در متون محسوب می‌شوند. الگوهای مختلفی برای تحلیل فراگرفتمان ارائه شده است. یکی از جامع‌ترین و مشهورترین این الگوها، الگوی هایلند می‌باشد. برای نخستین بار، هایلند تمام جنبه‌های مربوط به تعامل میان نویسنده متن و خرد متن و همچنین نویسنده متن و خواننده متن را به یاری اصطلاح فراگرفتمان تعریف و طبقه‌بندی کرده و مدعی است محقق در چهارچوب مطالعه مبتنی بر فراگرفتمان می‌تواند از دایره متن و گفتمان فراتر برود و متن را به‌مثابه کنشی اجتماعی تحلیل کند. فراگرفتمان به‌مثابه مفهومی در تحلیل گفتمان کاربرد دارد و در تعامل بین نویسندگان و متنشان با بین نویسندگان و خوانندگان متن استفاده می‌شود در مجموع فراگرفتمان، به‌مثابه ابزاری مهم در تسهیل ارتباط، نویسنده را یاری می‌دهد تا بتواند با رانندگان ارتباط برقرار سازد و یافته‌های شخصی‌اش را بیان کند. این‌گونه که گزاره‌ها جملات یا عبارات ربط دهنده خود را در ایجاد یک حوزه گفتمان منسجم در عرصه ساختاردهی متون قرار می‌دهد. مقاله حاضر به بررسی نشانه‌های معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی - اجتماعی در شبکه‌های سیمای جمهوری اسلامی ایران از منظر گفتمان انتقادی بر اساس دیدگاه هایلند (۲۰۰۵) و فرکلاف (۲۰۰۱) پرداخته است. در این پژوهش ۲۰ برنامه‌گزینش‌شده میزگردهای سیاسی - اجتماعی شبکه‌های ۱، ۲، ۳ و ۴ انتخاب شده‌اند که به روش کیفی و کمی به‌صورت تمام شماری با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند، موردبررسی و تحلیل قرار گرفته‌اند.

متغیرهای موردبررسی در این پژوهش شامل، جنسیت کارشناسان، زنده و یا ضبط‌شده بودن برنامه‌ها، تعداد کارشناسان موجود در برنامه، دانشگاهی بودن و یا غیردانشگاهی بودن کارشناسان می‌باشند تا مشخص گردد نتایج نشان داد که توزیع عناصر معرفت‌شناسی، یقین‌نما، تردید‌نما و نگرش‌نما در برنامه‌های میزگردهای سیاسی - اجتماعی در صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران بر اساس جنسیت کارشناسان، زنده‌بودن و یا ضبط‌شده بودن برنامه، دانشگاهی بودن و یا غیردانشگاهی بودن کارشناسان و یا حضور یک یا چند کارشناس در برنامه متفاوت می‌باشد، همچنین از نظر الگوهای تحلیل کلام، نوع کاربرد ابزارهای معرفت‌شناسی در گفتمان کارشناسان قابل توجیه می‌باشد.

واژگان کلیدی: الگوی هایلند، تحلیل انتقادی فرکلاف، تردید‌نما، یقین‌نما، نگرش‌نما، جنسیت.

#### ۱- مقدمه

انسان به‌طور طبیعی تمایل دارد مفاهیم و رویدادهای فردی و اجتماعی را ارزیابی کرده و نظر خود را درباره آن‌ها بیان کند. ارزیابی افکار و آثار دیگران قدمتی ۲۰۰۰ ساله دارد، اما تکامل آن به‌صورتی که امروز از آن با عنوان گونه نقد یاد می‌شود، از نیمه قرن هفدهم و هم‌زمان با گسترش دانش و انتشار انبوه کتاب‌ها و نشریات آغاز شد (میراندا، ۱۹۹۹: ۱۲۱). در سده هفدهم بود که انجمن‌های علمی شکل گرفتند، و دقیقاً در سال ۱۶۶۵ نخستین نشریه علمی در رشته فلسفه منتشر شد و همگان آموختند که جدیدترین یافته‌های علمی خود را در نشریات علمی منتشر کنند (لیندا هوم\_رومانتچوک، ۱۹۹۸: ۵). ارزیابی آراء و آثار فکری در تفکر اسلامی نیز جایگاه ویژه‌ای داشته و سنت سخت‌کوشانه محدثان در جمع‌آوری تدوین و نقادی احادیث نبوی به عرصه‌های فلسفه، کلام، شعر، ادب و هنر نیز راه‌یافته است (خرمشاهی، ۱۳۸۶: ۱۴).

برای بررسی وضعیت نقد مسائل سیاسی - اجتماعی در ایران می‌توان مجموعه مقالاتی یا کتاب‌هایی را مرور کرد ولی امروزه برنامه‌های نقاد تلویزیونی جای بیشتر آن‌ها را گرفته که از مهم‌ترین دلایل آن تعاملی بودن و نیز سهولت دسترسی برای مخاطب است. از سوی دیگر، در سال‌های اخیر دیدگاه محققان نسبت به متن علمی تغییر کرده است. امروزه متن علمی، برخلاف گذشته، پدیده‌ای خنثی، عینی و ایستا انگاشته نمی‌شود، بلکه همگان کم‌وبیش بر این باورند که متن اعم از علمی و غیرعلمی، ضمن هدایت دیدگاه خواننده، دنیای ذهنی شامل افکار، تصورات، نگرش‌ها، تعصبات و بسیاری از ویژگی‌های فردی و اجتماعی نویسنده متن را نیز بازتاب می‌دهد. از این منظر، برای مثال متن نقد مسائل سیاسی - اجتماعی، تنها نقد و

بررسی آن مسئله موردبررسی نیست، بلکه آینه‌ای است که نگرش منتقد را در خصوص مسئله موردبررسی و همچنین مخاطبان مسئله موردنقد منعکس می‌سازد.

تحلیل فراگرفتمان با بهره‌گیری از نشانگرهای فراگفتمانی انجام می‌شود. نشانگرهای فراگرفتمان، در واقع صورت‌های زبانی هستند که از ابزارهای مهم بلاغی ایجاد و تضمین‌کننده تعامل در متون محسوب می‌شوند (طارمی و دیگران، ۱۳۹۷:۳۴). الگوهای مختلفی برای تحلیل فراگرفتمان ارائه شده است. یکی از جامع‌ترین و مشهورترین این الگوها، الگوی هایلند (۲۰۰۵:۳۲۱) می‌باشد. برای نخستین بار، هایلند تمام جنبه‌های مربوط به تعامل میان نویسنده متن و خرد متن و همچنین نویسنده متن و خواننده متن را به یاری اصطلاح فراگرفتمان تعریف و طبقه‌بندی کرده و مدعی است محقق در چهارچوب مطالعه مبتنی بر فراگرفتمان می‌تواند از دایره متن و گفتمان فراتر برود و متن را به مثابه کنشی اجتماعی تحلیل کند. در حوزه فراگرفتمان، نویسنده می‌کوشد گفتمان و دیدگاه خود در خصوص محتوا و مخاطب را نظام‌مند سازد و فراگرفتمان در واقع آن دسته از ابزارهای زبانشناسی را در اختیار نویسنده قرار می‌دهد تا وی، در شکل دادن استدلال‌هایش متناسب با نیازها و انتظارات مخاطبین احتمالی، از آن بهره‌برد بنابرین می‌توان گفت نویسندگان هنگام نگارش در دو سطح مختلف کار می‌کنند؛ سطح اول، شامل گروه اصلی است که گفتمان با همان متن اصلی و نگارشی نویسندگان نامیده می‌شود و سطح دوم فراگرفتمان است که وسیع‌تر از سطح متن است؛ زیرا علاوه بر نویسنده نقش خواننده نیز برجسته می‌شود و گزاره اصلی را با راهبردها و مقوله‌های بلاغی راهنمایی و تعاملی، تسهیل می‌کند (کوئل، ۱۹۸۵:۸۸). به بیان دیگر، فراگرفتمان به مثابه مفهومی در تحلیل گفتمان کاربرد دارد و در تعامل بین نویسندگان و متنشان با بین نویسندگان و خوانندگان متن استفاده می‌شود (هایلند، ۲۰۰۵:۲۱۹). در مجموع فراگرفتمان، به مثابه ابزاری مهم در تسهیل ارتباط، نویسنده را یاری می‌دهد تا بتواند با رانندگان ارتباط برقرار سازد و یافته‌های شخصی‌اش را بیان کند. این گونه که گزاره‌ها جملات یا عبارات ربط دهنده خود را در ایجاد یک حوزه گفتمان منسجم در عرصه ساختاردهی متون قرار می‌دهد (هایلند، ۲۰۰۴:۱۱۵).

با وجود انجام چند پژوهش در زمینه گونه نقد مسائل مختلف در برخی زبان‌ها، تاکنون مطالعه‌ای در خصوص ویژگی‌های گفتمانی و فراگفتمانی گونه نقد میزگردهای تلویزیونی در زبان فارسی انجام نشده است. از این رو، محقق پژوهش حاضر می‌کوشد شماری از نقدهای بخش شده توسط شبکه‌های ایرانی را بر اساس الگوی نظری هایلند (۲۰۰۵) بررسی کرده و صحت یافته‌های مطالعات قبلی را در این حوزه ارزیابی کند.

در همین راستا با الگوی نظری فرکلاف (۲۰۰۱) نیز همراه می‌شویم و سپس الگوهای تغییرات نشانه‌های معرفت‌شناختی در نقدهای تلویزیونی را در ذیل آن مرور می‌کنیم تا جنبه‌های انتقادی آن نیز روشن شود. در این پژوهش ۲۰ برنامه گزینش‌شده میزگردهای - اجتماعی شبکه‌های ۱، ۲، ۳ و ۴ به روش کیفی و کمی به صورت تمام شماری با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند. متغیرهای مورد بررسی در این پژوهش شامل، جنسیت کارشناسان، زنده‌بودن و یا ضبط‌شده بودن برنامه، تعداد کارشناسان موجود در برنامه، دانشگاهی بودن و یا غیردانشگاهی بودن آن‌ها می‌باشند تا مشخص گردد که، آیا توزیع عناصر معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی - اجتماعی زنده و ضبط‌شده متفاوت است؟ آیا توزیع عناصر معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی - اجتماعی ضبط‌شده با حضور منتقدان زن و مرد متفاوت است؟ آیا توزیع عناصر معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی - اجتماعی ضبط‌شده با حضور عوامل دانشگاهی و غیردانشگاهی متفاوت است؟ آیا توزیع عناصر معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی - اجتماعی ضبط‌شده با حضور یک و چند منتقد متفاوت است؟ تفاوت توزیع عناصر معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی - اجتماعی زنده و ضبط‌شده در حالت‌های فوق از نظر تحلیل کلام با الگوی فرکلاف چگونه توجیه می‌شود؟

## ۲- پیشینه تحقیق

شریفیان و همکاران (۱۳۹۰) باهدف بررسی کاربرد فراگرفتمان و انواع آن، در اخبار مربوط به حادثه یازده سپتامبر در روزنامه‌های انگلیسی و فارسی تحقیقی انجام دادند. اخبار روزنامه‌های انگلیسی برگرفته از آرشیوهای خبری موجود در اینترنت و اخبار روزنامه‌های فارسی مستخرج از روزنامه‌های موجود در آرشیو کتابخانه آستان قدس رضوی هستند. بر اساس نتایج این آزمون، از بین زیر مقوله‌های فراگرفتمان تعاملی، گذارها و گواه‌نمایی‌ها بیشترین کاربرد را در هر دو گروه از روزنامه‌ها داشته‌اند. از میان زیر مقوله‌های فراگرفتمان تبادلی، عبارات احتیاط‌آمیز، نقش نمای نگرشی و تقویت‌کننده‌ها بالاترین میزان بسامد را دارا بوده‌اند.

عبدی (۱۳۹۰) عنوان نمود که شواهد، جایگاه مهمی در فعالیت‌های منطقی دارند و مقالات پژوهشی به‌زعم بسیاری از محققان یک نمونه پیشرفته‌ای از فعالیت‌های منطقی به شمار می‌آیند. یکی از فنون جالب بلاغت که به بررسی منبع و اعتبار شواهد استفاده شده در نوشتار می‌پردازد فراگرفتمان کیفی است. نتایج این

مطالعه می‌تواند علاوه بر کمک به تبیین مفهوم فراگرفتمان، در خصوص آموزش و یادگیری فراگرفتمان به این دلیل که منطق قابل قبول‌تری را برای بکارگیری راهبردهای کیفی فراگرفتمان معرفی می‌کند نیز مفید باشد.

کارگر (۱۳۹۲) در پژوهش تحلیل مقالات نقد کتاب‌های زبان‌شناسی ایران بر اساس الگوی فراگرفتمان هایلند بیان داشته است که در چارچوب نظری فراگرفتمان هایلند (۲۰۰۵) الگویی برای تحلیل تعامل میان نویسنده متن و مخاطب آن ارائه شده است. مطابق با این الگو، نویسنده از ابزارهای مختلف فراگرفتمانی نظیر نگرش‌نماهای مثبت و منفی (صفات نظیر شیوا، ضعیف)، تردیدنماها (کلماتی مانند شاید)، و یقین‌نماها (قیدهایی مانند حتماً) برای بیان ارزش‌های یک پدیده یا میزان تردید یا قطعیت خود در خصوص یک گزاره استفاده می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهد فراوانی نگرش‌نماهای منفی در کل پیکره بیش از سایر متغیرهای کلامی است. همچنین معلوم شد که منتقدان، اغلب متغیرهای کلامی موردنظر را در بخش پایانی مقالات نقد به کار می‌برند. همچنین مشخص شد که در ارزیابی کتاب، منتقدان زن بیش از منتقدان مرد به نویسنده کتاب توجه می‌کنند و برعکس، منتقدان مرد بیشتر به خود کتاب می‌پردازند.

خانی و چنگیزی (۱۳۹۵) بیان داشتند که پژوهش حاضر به بررسی انواع و تعداد نشانه‌های فراگرفتمان بکاررفته در مقالات علمی - پژوهشی انگلیسی در مجلات بین‌المللی و داخلی در حوزه زبان‌شناسی کاربردی می‌پردازد. بدین منظور، با استفاده از برنامه فراوانی، (نیشن و هیثلی، ۲۰۰۷)، انواع و تعداد نشانه‌های فراگرفتمان به‌کاررفته در ۵۱۲ مقاله علمی، شامل ۱۶۸۰۵۱۰۳ کلمه، چاپ شده در ۱۶ مجله بین‌المللی و داخلی در حوزه زبان‌شناسی کاربردی، بر اساس مدل نشانه‌های فراگرفتمان هایلند (۲۰۰۵): ۴۹ مورد مطالعه قرار گرفتند. نتایج این مقایسه گواه وجود تفاوت‌هایی در کاربرد نشانه‌های فراگرفتمان در دو گروه مقالات برگرفته از مجلات بین‌المللی و داخلی است. توجه به این تفاوت‌ها در به‌کارگیری نشانه‌های فراگرفتمان و در نظر گرفتن آن‌ها در آموزش نگارش دانشگاهی می‌تواند موجب ارتقای کیفیت مقالات چاپ شده در مجلات داخلی انگلیسی شود.

طارمی و همکاران (۱۳۹۷) در بررسی جنسیت در مقالات علمی فارسی‌زبان: مطالعه پیکره بنیاد نشانه‌های فراگرفتمان تعاملی بر اساس انگاره هایلند بیان کرده‌اند که «فراگرفتمان» اصطلاحی برای نامیدن امکانات فرازبانی برای برقراری تعامل در گفتمان است. الگوی این پژوهش، انگاره هایلند (۲۰۰۵) است. هدف پژوهش حاضر، دستیابی به پاسخ این سؤال است که آیا تفاوت معناداری از نظر جنسیت در کاربرد

کلی نشانگرهای فراگرفتمان تعاملی و نیز میان توزیع انواع نشانگرهای فراگرفتمان تعاملی موجود در مقالات علمی-پژوهشی وجود دارد یا خیر. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نشان داد با توجه به متغیر جنسیت، تفاوت معناداری در میزان فراوانی نشانگرهای فراگرفتمان تعاملی به صورت کلی وجود دارد. در بازبینی تفکیکی انواع نشانگرهای فراگرفتمان تعاملی در ارتباط با متغیر جنسیت نیز مشخص شد درباره تردیدنماها، نگرش‌نماها و خوداظهاریها تفاوت معنادار وجود دارد و فقط درباره یقین‌نماها و دخیل‌سازها تفاوت معناداری مشاهده نمی‌شود، از این رو با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان ادعا کرد رویکرد جنسیت‌گرا درباره تمایز میان زنان و مردان در استفاده از صورت‌های زبانی تأیید می‌شود.

تاجر و همکاران (۱۳۹۸) در تحلیل کاربرد الگوی فراگرفتمان هایلند در خلاصه‌سازی خودکار استناد مدار: پیشنهاد طرح حاشیه‌نویسی بافتارهای استنادی بیان کرده‌اند که هدف مقاله حاضر، تحلیل کاربرد الگوی فراگرفتمان هایلند در خلاصه‌سازی خودکار استنادمدار متون علمی و پیشنهاد یک طرح حاشیه‌نویسی فراگرفتمان‌مدار برای بافتارهای استنادی به منظور به‌کارگیری در خلاصه‌سازی استنادمدار می‌باشد. یافته‌ها نشان می‌دهد که فراگرفتمان تعاملی هایلند برای نشان دادن چشم‌انداز نویسنده نسبت به اطلاعات گزاره‌ای و خواننده به کار می‌رود، از ابزارهای زبانی مناسب ژانر نقد بهره می‌برد و برای تحلیل بافتارهای استنادی مناسب است. بنابراین، طرح حاشیه‌نویسی فراگرفتمان‌مدار بافتارهای استنادی بر اساس تردیدنما، یقین‌نما، نگرش‌نما، خوداظهاریها و دخیل‌سازها که از مؤلفه‌های اصلی فراگرفتمان تعاملی - مشارکتی هایلند هستند، پیشنهاد شد. این طرح شامل ۷۰ طبقه می‌باشد. نتایج بیانگر آن است که از فراگرفتمان تعاملی هایلند می‌توان برای ساخت پیکره مناسب جهت خلاصه‌سازی خودکار استنادمدار بهره گرفت و مراحل ایجاد رده‌بندهای موردنیاز فرآیند خلاصه‌سازی، پالایش بافتارهای استنادی و انتخاب جملات برای درج در خلاصه نهایی را بر اساس آن انجام داد. حاشیه‌نویسی پیکره‌ها عموماً بر اساس یک طرح حاشیه‌نویسی انجام می‌شود.

### ۳- مبانی نظری

#### ۳-۱ الگوی هایلند (۲۰۰۵)

منسجم‌ترین مطالعه در زمینه تعامل نویسنده متن و خواننده را نخستین بار هایلند (۱۹۹۸) ذیل مفهوم فراگرفتمان انجام داد. انگاره نظری هایلند در طول دو دهه توسط خود او و چند محقق دیگر موردبازنگری

قرار گرفت و سازوکارهای آن در متون زبانی مختلف بررسی شد (۶۱:۲۰۰۴). در چارچوب نظری هایلند (۱۹۹۸، ۲۰۰۲ و ۲۰۰۵) تعامل نویسنده و خواننده متن حول دو مفهوم موضع‌گیری و مشارکت‌جویی بیان شده است. مفهوم کلی موضع‌گیری از این واقعیت سخن می‌گوید که نویسنده هر متن برای بیان دیدگاه و موضع خود از انواع کلمات و عبارات، شامل تردید‌نماها، یقین‌نماها، نگرش‌نماها و ارجاع به خود استفاده می‌کند. منظور از مفهوم مشارکت‌جویی نیز این است که نویسنده متن برای همراه کردن خواننده با خود و جلب مشارکت او در خوانش متن، به انواع عناصر زبانی، مانند ضمیر خواننده، جملات امری، جملات پرسشی، دانش مشترک و جملات معترضه متوسل می‌شود. ارزش این انگاره نظری در این است که مفهوم کلی و پیچیده تعامل را در قالبی مشخص و قابل‌بررسی صورت‌بندی می‌کند. البته، یادآوری می‌شود که این چارچوب نظری را می‌توان برای مطالعه انواع متون به کاربرد؛ هرچند اهمیت این انگاره برای تجزیه و تحلیل متونی که اصولاً برای متقاعد کردن خواننده تهیه می‌شوند - مانند مقالات نقد کتاب - دوچندان جلوه می‌کند. مفاهیم زیر عناصر زبانی موضع‌گیری و مشارکت‌جویی را همراه با مثال‌های فارسی نشان می‌دهد.

هایلند (۲۰۰۵ ب) در الگوی خود، ۱۰ نشانگر فراگفتمانی را ارائه می‌نماید که پنج نشانگر مربوط به فراگفتمانی تعاملی - هدایتی و پنج نشانگر به فراگفتمانی تعاملی - مشارکتی مرتبط هستند. نشانگرهای فراگفتمانی تعاملی - هدایتی عبارت‌اند از: گذارها، قالب‌نماها، ارجاعات درون‌متنی، استنادها و ابهام‌زداها. نشانگرهای فراگفتمانی تعاملی - مشارکتی عبارت‌اند از: تردید‌نما، یقین‌نما، نگرش‌نما، خود اظہار و دخیل‌ساز. که در این پژوهش به بررسی نشانگرهای فراگفتمانی تعاملی مشارکتی تردید‌نما، یقین‌نما و نگرش‌نما در گفتمان پرداخته می‌شود.



جدول ۱: طبقه‌بندی نشانه‌های فراگفتمانی تعاملی- مشارکتی هایلند (هایلند، ۲۰۰۵ الف)

نشانه	کاربرد	مثال
تردیدنماها	عبارت‌های احتیاطی هستند که از هرگونه التزام خودداری می‌کنند و گفتگو را باز می‌کنند.	might; perhaps; possible; about
یقین‌نماها	عبارت‌های تأکیدی هستند که قطعیت و یقین نویسنده را نسبت به تحقق امری بازتاب می‌دهند و گفتگو را می‌بندند.	in fact; definitely; it is clear that
نگرش‌نماها	دیدگاه و نگرش نویسنده را در خصوص یک پدیده بیان می‌کنند و نیز بیان‌کننده شگفتی، اجبار، موافقت، اهمیت و غیره است.	unfortunately; I agree; surprisingly

**Classification of Highland Interactive-Participatory Metaphorical Signs (Highland, 2005a)**

example	application	marker
might; perhaps; possible; about	There are cautious phrases that refuse any obligation and start the conversation.	Doubts
in fact; definitely; it is clear that	They are emphatic phrases that reflect the author's certainty about the realization of something and close the conversation.	Certainties
unfortunately; I agree; surprisingly	They express the author's views and attitudes about a phenomenon and also express surprise, compulsion, agreement, importance and so on.	Attitudes

۳-۱-۱ تردیدنما و یقین‌نما

تردید نما به بیان ساده، کلمه یا عبارتی است که شک و تردید نویسنده / گوینده را نسبت به صحت گزاره بیان‌شده اعلام می‌کند. برای مثال، در صورتی که نویسنده بخواهد در خصوص بارش برف در یک‌زمان

مشخص پیش‌بینی کند، با در نظر گرفتن احتمالات معمولاً از قیدهایی مانند «شاید، احتمالاً» یا افعال مرکبی مانند «به نظر رسیدن» استفاده می‌کند. برعکس، یقین نماها صورت‌های زبانی است که قطعیت و یقین نویسنده/ گوینده را نسبت به تحقق امری بازتاب می‌دهد. اگر نویسنده‌ای احساس کند که اطلاعات هواشناسی دقیق و کافی در اختیار دارد، ممکن است از یک یقین نما مانند «حتماً» یا «به‌طور قطع» برای نشان دادن قطعیت خود استفاده کند. لازم به ذکر است که رضوی تردید نماها و یقین نماهای فارسی را ذیل اصطلاح حدنمایی مورد بحث قرار داده و خاطر نشان کرده است که حدنماها شامل (تردید نماها و یقین نماها) تشکیل یک پیوستار را می‌دهند. او با ارائه نمونه‌هایی از زبان فارسی نشان داده است که واژه‌ها و گروه‌های حدنمای قرار گرفته در میانه این پیوستار نقش‌های دوگانه معنایی و کاربردی دارند، در حالی که در دو قطب پیوستار، تکواژهای حدنما فقط بر محتوای معنایی و بندهای حدنما بر محتوای کاربردی آنچه بیان می‌شود تأثیر می‌گذارند (۱۳۹۱:۳۰۶). همچنین عبدی (۱۳۸۸) تردید نماها و یقین نماها را به ترتیب ذیل در دو اصطلاح عبارات احتیاطی و نگرش نماها مطرح کرده است.

### ۳-۱-۲ نگرش نما

منظور از نگرش نما، واژه یا عبارتی است که به‌نوعی دیدگاه و نگرش نویسنده را در خصوص یک پدیده بیان می‌کند. از دیدگاه محققان پژوهش حاضر، گستره نگرش نماها در انواع متون بسیار وسیع است. برای مثال، نویسنده متن می‌تواند از صفتی مانند «ارزنده»، یا قیدی نظیر «متأسفانه» یا اسمی مانند «دست‌آورد» برای ابراز نظرش در خصوص ویژگی‌های یک پدیده استفاده کند. البته، نگرش نماها صرفاً و همیشه واژه نیستند و نویسنده ممکن است از یک گروه، بند یا حتی جمله برای ابراز نگرش خود استفاده کند. شایان ذکر است که در الگوی نظری‌های بلند تقسیم‌بندی خاصی برای نگرش نماها مطرح نشده است، اما محققان پژوهش حاضر به دلیل تمرکز بر گونه نقد کتاب و از آنجاکه در این‌گونه اصولاً ارائه دیدگاه مثبت یا منفی حائز اهمیت است، نگرش نماها را به دو گروه مثبت و منفی تقسیم کرده‌اند. در زیر چند نمونه از تحلیل گفتمان انتقادی، بنیادهایی دارد که همه گفتمان‌های انتقادی، از جمله رویکرد نورمن فرکلاف، بر آن استوارند: ۱. نفی سوژه به‌مثابه عامل مستقل و مختار (با وجود نقش سازنده آن در گفتمان‌ها)؛ ۲. نفی عملیت تاریخی، ۳. نفی حقیقت به‌عنوان امری ذاتی و پذیرش آن به‌عنوان امری گفتمانی و ۴. پذیرش زبان به‌مثابه نظامی فرا انسانی و فراطبیعی و مستقل که به اشیا، ساخت‌ها، انسان‌ها و نهادها، نظم و نسق می‌دهد (آقاگل زاده، ۱۳۸۵:۹۱).

### ۳-۲ تحلیل انتقادی فرکلاف (۲۰۰۱)

در تحلیل انتقادی گفتمان و در آثار فرکلاف، گفتمان به گونه‌ای تعریف شده است که در هر صورت به کاربرد زبان و شیوه‌های گفتاری خاص بازمی‌گردد، مانند شیوه‌ی گفتاری یک‌رشته‌ی دانشگاهی مثل پزشکی (گفتمان پزشکی)، شیوه‌ی گفتاری مطبوعاتی و رسانه‌ای (گفتمان رسانه‌ای) و یا شیوه‌ی گفتاری سیاسی (گفتمان سیاسی). به همین دلیل هدف از تحلیل انتقادی گفتمان در واقع بررسی کارکردهای ایدئولوژیک زبان است (سلطانی، ۱۳۸۴: ۱۰۷).

نکته‌ی محوری رویکرد فرکلاف این است که گفتمان گونه‌ی مهمی از کارکرد اجتماعی است که دانش، هویت‌ها و روابط اجتماعی از جمله مناسبات قدرت را بازتولید کرده و تغییر می‌دهد و هم‌زمان سایر کارکردها و ساختارهای اجتماعی به آن شکل می‌دهند. به این ترتیب، گفتمان رابطه‌ی دیالکتیکی با سایر ابعاد اجتماعی دارد. فرکلاف ساختار اجتماعی را روابط اجتماعی در کل جامعه و نهادهای خاص و در عین حال متشکل از عناصر گفتمانی و غیرگفتمانی می‌داند (یورگنسن و فیلیپس، ۲۰۰۲: ۶۵).

فرکلاف مفهوم گفتمان را در سه معنای متفاوت به کار می‌برد. گفتمان در انتزاعی‌ترین شکل خود به کاربرد زبان به مثابه‌ی کردار اجتماعی اشاره دارد. معنای دوم آن نوعی کاربرد زبان در حوزه‌ای خاص مانند گفتمان سیاسی یا علمی است. سومین معنای گفتمان که بیشتر از موارد انضمامی به کار می‌رود، گفتمان اسمی قابل‌شمارشی است که به روش گفتاری اطلاق می‌شود که به تجربیات حاصل از یک منظر خاص معنا می‌بخشد. بر این اساس الگوی سه لایه‌ای فرکلاف در تحلیل گفتمان انتقادی را می‌توان به صورت زیر نشان داد:

- متن (گفتاری، نوشتاری و یا ترکیبی از این دو)

- کردار گفتمانی که شامل تولید و مصرف متن است

- کردار اجتماعی

از این رو در هر تحلیل دو بعد از گفتمان از اهمیتی محوری برخوردارند:

۱. رخدادهای ارتباطی - نمونه‌ای از کاربرد زبان از قبیل مقاله، روزنامه، فیلم سینمایی، ویدیو، مصاحبه

یا سخنرانی سیاسی

۲. نظم گفتمانی - ترکیب‌بندی تمامی گونه‌های گفتمانی به کار گرفته‌شده در یک‌نهاد یا بنیاد

اجتماعی (همان: ۶۷-۶۶).

گفته شد که فرکلاف، گفتمان را متشکل از سه بعد متن، عمل گفتمانی، عمل اجتماعی می‌داند. بنابراین، در هر رخداد ارتباطی، باید این سه بعد را لحاظ کرد. فرکلاف مدل نظری خود را در کتاب *زبان و قدرت* به شکل نمودار زیر ترسیم می‌کند:



تصویر ۱: مدل سه‌بعدی گفتمان فرکلاف (۱۹۹۶)

**Figure 1: Three-dimensional model of Fairclough discourse (1996)**

در واقع، این مدل سه‌بعدی، چارچوبی است تحلیلی برای تحقیق تجربی درباره ارتباطات و جامعه. هر نوع تحلیل گفتمان رخدادهای ارتباطی، باید ابعاد سه‌گانه فوق را پوشش دهد. بنابراین، تحلیل گفتمان باید بر موارد زیر متمرکز شود: ۱. ویژگی‌های زبانی متن (متن)؛ ۲. فرایندهای مرتبط با تولید و مصرف متن (عمل گفتمانی)؛ ۳. عمل اجتماعی گسترده‌تری که آن رخداد ارتباطی به آن تعلق دارد (عمل اجتماعی). این مدل بیانگر این اصل است که متن را نمی‌توان در خلأ فهم یا تحلیل کرد؛ هر متنی را باید در رابطه با شبکه‌های سایر متون و در رابطه با بستر اجتماعی فهمید. این تصویر حاوی نکات اساسی زیر است:

الف) متن در درجه اول دارای کلیتی است که خود بدان وابسته است. در داخل متن مجموعه‌ای از عناصر وجود دارند که نه تنها به یکدیگر مرتبط بوده بلکه کلیتی را می‌سازند که بدان متن یا گفتمان می‌گویند.

ب) متن یا گفتمان به مجموعه‌ای از عوامل بیرون متنی است. این عوامل هم در فرایند تولید متن مؤثرند و هم در فرایند تفسیر. به عبارت دیگر دومین مربع داخل تصویر شماره ۱ حاکی از این است که یک متن در چه فرایند گسترده‌ای تولید و در عین حال تفسیر می‌شود. فرایند تولید و تفسیر با همدیگر دارای کنش متقابل‌اند و در نتیجه همدیگر را متأثر می‌سازند.

ج) مربع سوم که بسیار گسترده و وسیع است و همه موارد فوق را در بردارد نشانگر آن است که یک متن علاوه بر بافت متن و فرآیند و تفسیر متن شدیداً متأثر از شرایط اجتماعی است که متن در آن تولید و یا تفسیر می‌شود. بافت اجتماعی و فرهنگی، تأثیر بسیار بیشتری نسبت به بافت متن و فرآیند تولید و تفسیر آن دارد.

نورمن فرکلانف (۲۰۰۱) تحلیل گفتمان را در اینجا در سه سطح متفاوت به کار گرفت: سطح اول، گفتمان به مثابه متن، سطح دوم که وسیع‌تر از اولی است، گفتمان به مثابه تعامل بین فرآیند تولید و تفسیر متن و سطح سوم که سطح کلان است، گفتمان به مثابه زمینه است” (بهرام پور، ۱۳۷۸: ۱۰۶).

### ۳-۳ جنسیت

یکی از عوامل اجتماعی بسیار مهم که باعث ایجاد تنوع زبانی می‌شود، جنسیت است. کریستال (۱۹۸۷) در توضیح جنسیت می‌نویسد: «تفاوت‌های آوایی، آشکارترین معیار هویت جنسی است. گفتار زنان و مردان در زبان‌هایی مانند ژاپنی، تایلندی و کارائیبی دارای تفاوت‌های تلفظی واژگانی دستوری و کاربردی است» (کریستال، ۱۹۸۷: ۱۳۵). در مورد علت اصلی تفاوت‌های میان زبان مردان و زنان نظریات مختلفی ابراز شده است. گروهی این تفاوت‌ها را نتیجه برخورد و آمیزش زبان‌های مختلف دانسته‌اند که به سبب برخوردهای نظامی، فرهنگی و غیره حاصل می‌گردد. گروه دیگر معتقدند که دلیل اصلی تفاوت‌های زبانی زنان و مردان موقعیت اجتماعی متفاوتی است که هر یک از دو گروه در جامعه دارند. عموماً از آنجاکه رفتار اجتماعی درست‌تری از زنان انتظار می‌رود گفتار زنان از نظر اجتماعی بهتر از گفتار مردان است.

بریج (۱۹۹۴) عللی را که باعث تفاوت گفتار مردانه و زنانه شده، به شش دسته تقسیم کرده است: تفاوت‌های زیست‌شناختی، شخصیتی، فرهنگی، نقشی، تسلط مرد و فاصله اجتماعی بین گروه زنان و مردان. برخی معتقدند که هر چه فاصله اجتماعی بین زنان و مردان بیشتر باشد، تفاوت‌های زبانی بین آنها نیز بیشتر خواهد شد. اگر زنان با زنان (هم‌جنسان خود) صحبت کنند و مردان با مردان، فاصله اجتماعی بین آنها منجر به ایجاد فاصله زبانی می‌شود. در این صورت تغییراتی که در واژگان یا جنبه‌های دیگر زبان یک جنس رخ می‌دهد، به ندرت زبان جنس دیگر را تحت تأثیر قرار می‌دهد (آقا گل زاده، ۱۳۸۸: ۶۳).

در مورد علت اصلی تفاوت میان رفتار زبانی مردان و زنان نظریات مختلفی ابراز شده است. گروهی این تفاوت‌ها را نتیجه برخورد و آمیزش زبان‌های مختلف دانسته‌اند که به سبب برخوردهای نظامی، فرهنگی و غیره حاصل می‌گردد. در مواردی ممکن است یکی از دو گروه بیش از دیگری در معرض این برخوردها

قرار گیرد. در چنین حالت‌هایی ممکن است برخوردهای زبانی به‌عنوان عامل تعیین‌کننده در پیدایش تفاوت‌های زبانی میان زنان و مردان مورد توجه قرار گیرند. مثلاً برخی از دانشمندان تفاوت‌های زبانی مردان و زنان در جزایر آیتیل کوچک را نتیجه تهاجم اقوام کاراییب به این سرزمین و برخورد و آمیزش زبان آن‌ها با زبان آراواک‌ها که ساکنان بومی این سرزمین بوده‌اند دانسته‌اند (مدرسی، ۱۳۶۸: ۱۶۸).

#### ۴- تحلیل داده‌ها

به‌منظور بررسی داده‌های پژوهش تعداد ۲۰ برنامه تلویزیونی شامل میزگردهای سیاسی- اجتماعی از شبکه‌های ۱، ۲، ۳ و ۴ انتخاب شدند، که حدود ۱۰ برنامه به‌صورت ضبط‌شده و ۱۰ برنامه به‌صورت پخش زنده بودند، که در این برنامه‌ها کارشناسان زن و مرد، دانشگاهی و غیردانشگاهی حضور داشتند که برخی از این برنامه با حضور یک کارشناس و برخی با حضور چند کارشناس تشکیل شده بودند. با بررسی گفتار کارشناسان در این برنامه‌ها که پیکره زبانی تحقیق را تشکیل داده‌اند نتایج زیر حاصل آمده است:

۴-۱ بررسی نشانه‌های فراگفتمانی تعاملی- مشارکتی بر اساس دیدگاه هایلند

۴-۱-۱ بررسی داده‌های به‌دست‌آمده از برنامه‌های زنده و ضبط‌شده

الف- برنامه زنده

۱- فکر می‌کنم بازارچه خیریه پارسال بود (تردید نما)

۲- حتماً باید به اتفاقی بیفته (یقین نما)

ب- برنامه ضبط‌شده

۱- شما فکر کنید من مخالفم (تردید نما)

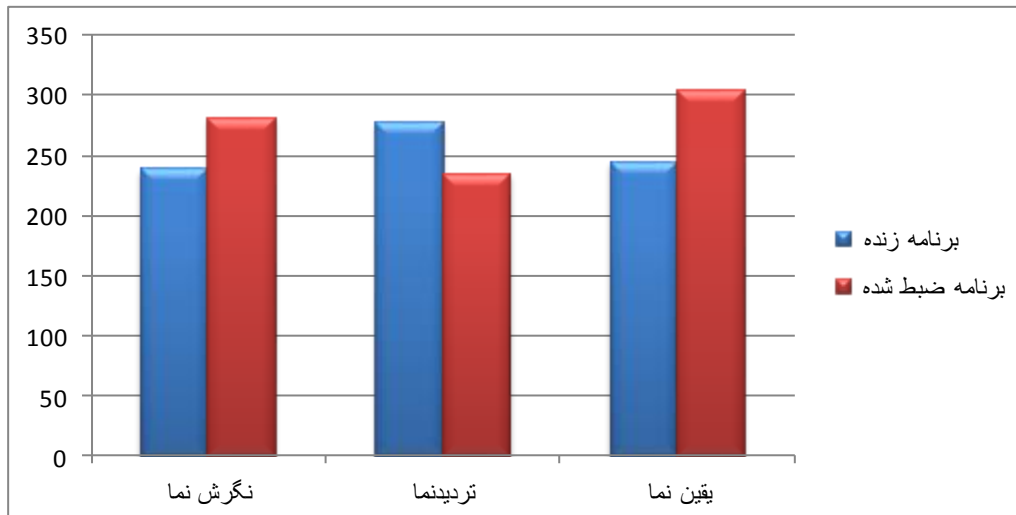
۲- یکی از راهکارهای گریز از تحریم‌ها خوشبختانه جلوی ماست (نگرش نما)

جدول ۲: بررسی داده‌های به‌دست‌آمده از برنامه‌های زنده و ضبط‌شده بر اساس فراوانی و درصد

مجموع فراوانی	یقین نما	تردیدنما	نگرش نما	
۷۶۲	۲۴۵	۲۷۸	۲۳۹	فراوانی در برنامه زنده
%۱۰۰	%۳۲/۱۵	%۳۶/۴۸	%۳۱/۳	درصد فراوانی
۸۲۰	۳۰۴	۲۳۵	۲۸۱	فراوانی در برنامه‌های ضبط‌شده
%۱۰۰	%۳۷/۰۷	%۲۸/۶۵	%۳۴/۲۶	درصد فراوانی

**Table 2: Evaluation of data obtained from live and recorded programs based on frequency and percentage**

Total of frequency	certainty	doubt	attitude	
۷۶۲	۲۴۵	۲۷۸	۲۳۹	Frequency of live programs
%۱۰۰	%۳۲/۱۵	%۳۶/۴۸	%۳۱/۳	Percentage of frequency
۸۲۰	۳۰۴	۲۳۵	۲۸۱	Frequency of recorded programs
%۱۰۰	%۳۷/۰۷	%۲۸/۶۵	%۳۴/۲۶	Percentage of frequency



نمودار ۱: بررسی داده‌های به‌دست‌آمده از برنامه‌های زنده و ضبط‌شده بر اساس فراوانی

Figure 1: Evaluation of data obtained from live and recorded programs based on frequency

بر اساس داده‌های تحقیق مشخص گردید که در برنامه‌های ضبط‌شده میزان کاربرد یقین نماها با ۳۰۴ مورد فراوانی بیشتر از برنامه‌های زنده است. همچنین میزان کاربرد تردید نماها در برنامه‌های زنده با ۲۷۸ مورد بیشتر از برنامه‌های ضبط‌شده با ۲۳۵ مورد فراوانی کاربرد است. دلیل کاربرد بیشتر ابزارهای یقین نما در برنامه‌های ضبط‌شده به این علت است که چون برنامه به صورت ضبط‌شده پخش می‌گردد، امکان اصلاح و ضبط مجدد کلام در برنامه برای کارشناس وجود دارد و اگر بخشی از گفتمان دچار مشکل باشد برنامه قطع شده و با تصحیح مکالمه گفتمان مجدد از سر گرفته می‌شود، بنابراین کاربرد ابزارهای یقین نما در گفتار ضبط‌شده بیشتر از برنامه‌های زنده است، زیرا در برنامه‌های زنده کارشناس به دلیل پخش مستقیم برنامه امکان اصلاح گفتار خود را ندارد به همین دلیل با احتیاط بیشتری واژگان و گفتار را به زبان می‌آورد. میزان کاربرد ابزارهای فراگفتمان در برنامه‌های زنده به صورت تردیدنما، یقین نما و نگرش نما است اما در برنامه‌های ضبط‌شده به صورت یقین نما، نگرش نما و تردیدنما است.

۴-۱-۲ بررسی داده‌های به‌دست‌آمده از حضور یک کارشناس در برنامه و یا چند کارشناس

الف- حضور یک کارشناس در برنامه



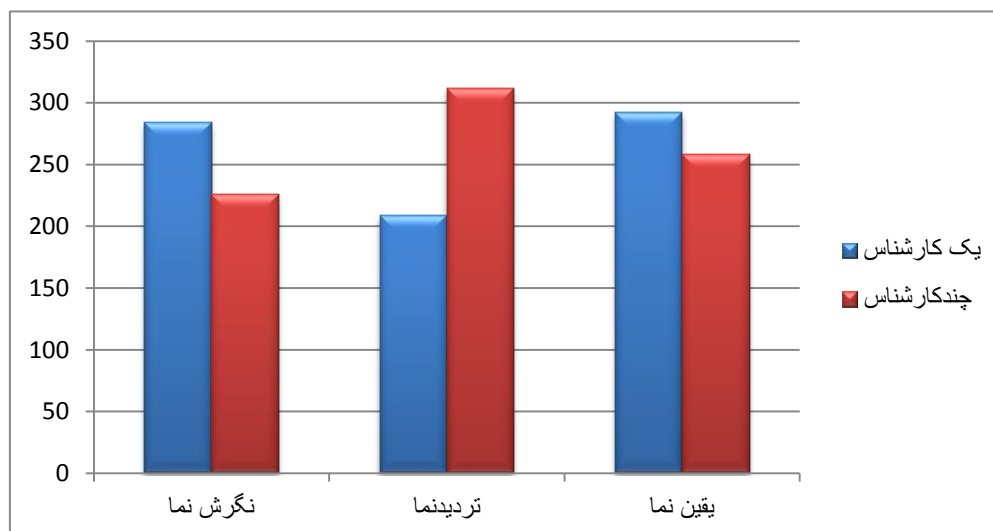
- ۱- شاید خیلی مسئله پیش و پا افتاده‌ای باشد (تردیدنما)
  - ۲- حتماً بخونیدش، بهتون توصیه می‌کنم، حتماً بخونید، خیلی کوتاه (یقین نما)
- ب- حضور چند کارشناس در برنامه
- ۱- پاسخ درخور و مناسبی داده ایشون (نگرش نما)
  - ۲- خب، به نظر من، امیدوار بودن خوبه (نگرش نما)

جدول ۳: بررسی داده‌های به‌دست‌آمده از حضور یک کارشناس در برنامه و یا چند کارشناس بر اساس فراوانی و درصد

مجموع فراوانی	یقین نما	تردیدنما	نگرش نما	
۷۸۵	۲۹۲	۲۰۹	۲۸۴	فراوانی در استفاده از یک کارشناس
%۱۰۰	%۳۷/۱۹	%۲۶/۶۲	%۳۶/۱۷	درصد فراوانی
۷۹۶	۲۵۸	۳۱۲	۲۲۶	فراوانی در استفاده از چند کارشناس
%۱۰۰	%۳۲/۴۱	%۳۹/۱۹	%۲۸/۳۹	درصد فراوانی

**Table 3: Evaluation of data obtained from the presence of one expert in the program or several experts based on frequency and percentage**

Total of frequency	certainty	doubt	attitude	
۷۸۵	۲۹۲	۲۰۹	۲۸۴	Frequency in the use of an expert
%۱۰۰	%۳۷/۱۹	%۲۶/۶۲	%۳۶/۱۷	Percentage of frequency
۷۹۶	۲۵۸	۳۱۲	۲۲۶	Frequency in the use of several experts
%۱۰۰	%۳۲/۴۱	%۳۹/۱۹	%۲۸/۳۹	Percentage of frequency



نمودار ۲: بررسی داده‌های به‌دست‌آمده از حضور یک کارشناس در برنامه و یا چند کارشناس بر اساس فراوانی

**Figure 2: Evaluation of data obtained from the presence of one expert in the program or several experts based on frequency**

بر اساس بررسی انجام‌شده در تحقیق مشخص شد که میزان کاربرد ابزار فراگفتمانی یقین نما با ۲۹۲ مورد فراوانی بر اساس دیدگاه هایلند در برنامه‌هایی که یک کارشناس در آن‌ها حضور دارد بیشتر از برنامه‌هایی است که چند کارشناس در آن‌ها حاضر هستند. در برنامه‌هایی که چند کارشناس در آن‌ها حضور دارند کاربرد ابزار تردیدنما با ۳۱۲ مورد بیشتر از سایر ابزارها می‌باشد. دلیل این امر می‌تواند به این علت باشد که وقتی یک کارشناس در برنامه صحبت می‌کند به راحتی می‌تواند بدون چالش اطلاعات و دانش خود را به معرض نمایش بگذارد، اما وقتی چند کارشناس در یک برنامه حاضر هستند، به دلیل بحث و مجادله‌ای که در مورد موضوع برنامه در گفتمان اتفاق می‌افتد، کارشناسان ممکن است با احتیاط بیشتری به اظهار نظر در مورد موضوع برنامه پردازند تا کمتر به چالش کشیده شوند. بنابراین میزان کاربرد ابزارهای فراگفتمان در برنامه‌هایی که حضور یک کارشناس به صورت یقین نما، نگرش نما و تردیدنما است، اما در برنامه‌هایی که حضور چند کارشناس به صورت تردیدنما، نگرش نما و یقین نما است.

۳-۱-۴ بررسی داده‌های به‌دست‌آمده از دانشگاهی بودن و یا غیردانشگاهی بودن کارشناسان برنامه

الف- کارشناس دانشگاهی

۱- متأسفانه داره کاملاً جناحی برخورد همیشه با این موضوع (نگرش نما)

۲- شاید یکی از تفاوت‌های اونایی که خلاقانه فکر می‌کنن.... (تردیدنما)

ب- کارشناس غیردانشگاهی

۱- مسلماً، یه جوون یا یه نوجوون دوست داره اونو تجربه کنه (یقین نما)

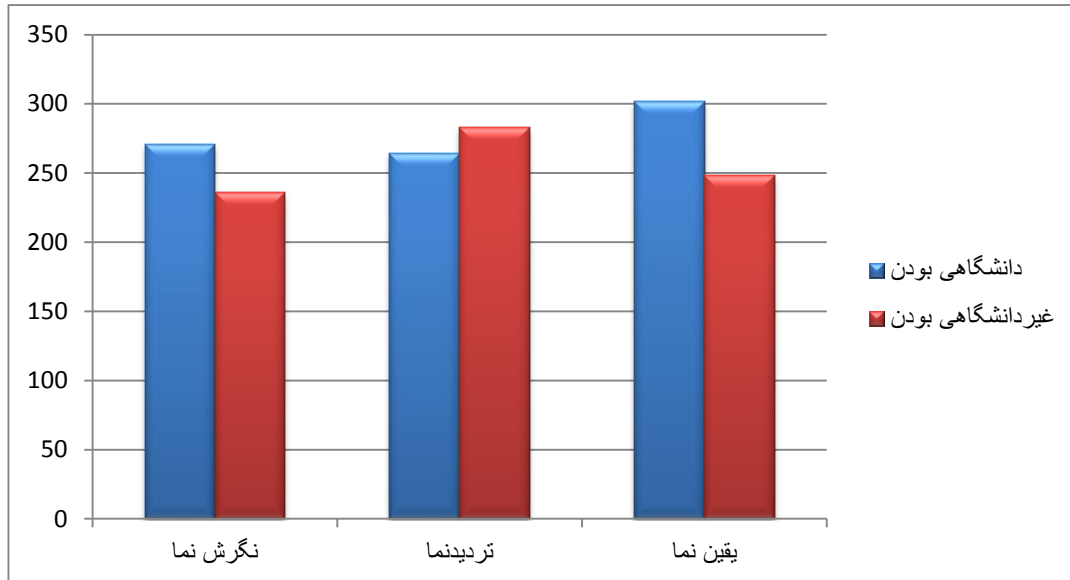
۲- به نظر من، توی هر شکستی آدم می‌تونه خودشو بشناسه (تردید نما)

جدول ۴: بررسی داده‌های به‌دست‌آمده از دانشگاهی بودن و یا غیردانشگاهی بودن کارشناسان برنامه بر اساس فراوانی و درصد

مجموع فراوانی	یقین نما	تردیدنما	نگرش نما	
۸۳۷	۳۰۲	۲۶۴	۲۷۱	فراوانی در دانشگاهی بودن کارشناس
%۱۰۰	%۳۶/۰۸	%۳۱/۵۴	%۳۲/۳۷	درصد فراوانی
۷۶۷	۲۴۸	۲۸۳	۲۳۶	فراوانی در غیردانشگاهی بودن کارشناس
%۱۰۰	%۳۲/۳۳	%۳۶/۸۹	%۳۰/۷۶	درصد فراوانی

Table 4: Evaluation of data obtained from being academic or non-academic program experts based on frequency and percentage

<b>Total of frequency</b>	<b>certainty</b>	<b>dooubts</b>	<b>attitude</b>	
۸۳۷	۳۰۲	۲۶۴	۲۷۱	<b>Frequence of being academic an exper</b>
%۱۰۰	%۳۶/۰۸	%۳۱/۵۴	%۳۲/۳۷	<b>Percentage of frequency</b>
۷۶۷	۲۴۸	۲۸۳	۲۳۶	<b>Frequency of being non-academic an expert</b>
%۱۰۰	%۳۲/۳۳	%۳۶/۸۹	%۳۰/۷۶	<b>Percentage of frequency</b>



نمودار ۳: بررسی داده‌های به‌دست آمده از دانشگاهی بودن و یا غیردانشگاهی بودن کارشناسان برنامه بر اساس فراوانی

Figure 3: Evaluation of data obtained from being academic or non-academic experts of programs based on frequency

در برنامه‌هایی که کارشناسان برنامه، دانشگاهی بوده‌اند و موضوع برنامه در راستای تخصص آنان بوده است، میزان کاربرد ابزارهای گفتمانی یقین نما با ۳۰۲ مورد بیشتر از برنامه‌هایی است که کارشناسان آن‌ها غیردانشگاهی بوده است که این نشانگر تسلط بیشتر کارشناسان دانشگاهی بر موضوع و اظهار نظر آن‌ها بر مبنای نتایج علمی و پژوهش‌های آن‌ها در زمینه موضوع برنامه بوده است. اما در برنامه‌هایی که کارشناسان آن‌ها غیردانشگاهی بوده است چون مباحث مطرح شده خارج از حوزه تخصصی آن‌ها بوده و اطلاعات کلی نسبت به موضوع داشته‌اند کاربرد ابزارهای تردید نما با ۲۸۳ مورد در گفتار کارشناسان بیشتر بوده است. میزان کاربرد ابزارهای فراگفتمانی در برنامه‌هایی که کارشناسان دانشگاهی داشته است به صورت یقین نما، نگرش نما و تردید نما بوده و در برنامه‌هایی که کارشناسان غیردانشگاهی بوده‌اند کاربرد ابزارها به صورت تردیدنما، نگرش نما و یقین نما بوده‌اند.

۴-۱-۴ بررسی داده‌های به‌دست‌آمده از کارشناسان زن و مرد

الف- کارشناس زن

۱- تقریباً روزهای چهارم و پنجم دی بود که در سایت‌های مختلف اومد که ... (تردیدنما)

۲- مشکل این چیزیه که می‌فرمایید، شاید به گوش مردم زیاد رسیده (تردیدنما)

ب- کارشناس مرد

۱- بی‌تردید عکس‌العمل همه طرفین سیاسی و اقتصادی که ذی‌نفع هستن میتونه دیدنی باشه (یقین نما)

۲- قطعاً زمان بازدهی خیلی خوب میتونن به اطلاعات دست پیدا کنن (یقین نما)

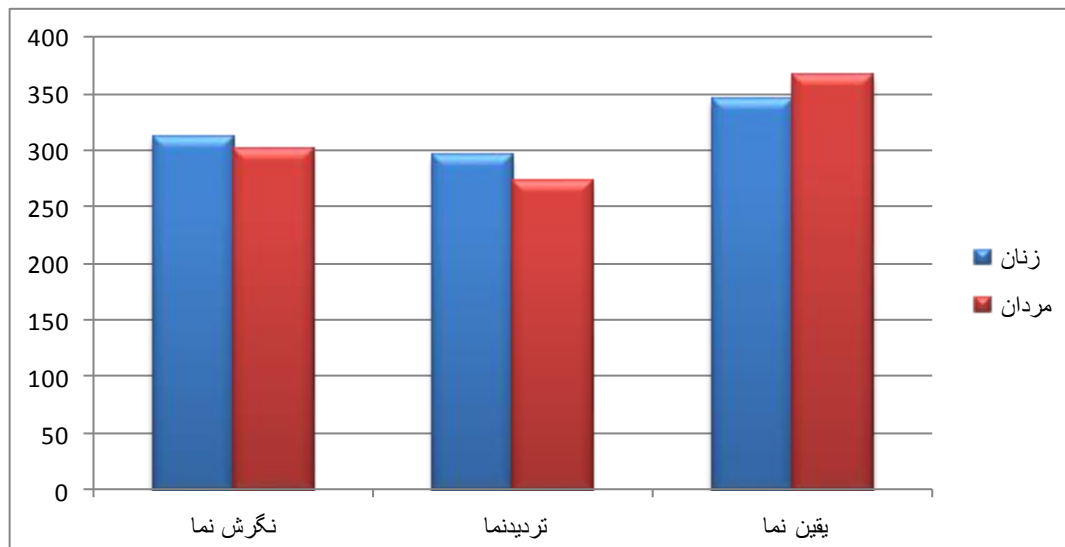
جدول ۵: بررسی داده‌های به‌دست‌آمده از کارشناسان زن و مرد بر اساس درصد و فراوانی

مجموع فراوانی	یقین نما	تردیدنما	نگرش نما	
۹۵۳	۳۴۵	۲۹۶	۳۱۲	فراوانی در زنان
%۱۰۰	%۳۶/۲۰	%۳۱/۰۵	%۳۲/۷۳	درصد فراوانی
۹۴۱	۳۶۷	۲۷۳	۳۰۱	فراوانی در مردان
%۱۰۰	%۳۹	%۲۹/۰۱	%۳۱/۹۸	درصد فراوانی

Table 5: Evaluation of data obtained from male and female experts based on percentage and frequency

مجموع فراوانی	یقین نما	تردیدنما	نگرش نما	
۹۵۳	۳۴۵	۲۹۶	۳۱۲	فراوانی در زنان
%۱۰۰	%۳۶/۲۰	%۳۱/۰۵	%۳۲/۷۳	درصد فراوانی
۹۴۱	۳۶۷	۲۷۳	۳۰۱	فراوانی در مردان
%۱۰۰	%۳۹	%۲۹/۰۱	%۳۱/۹۸	درصد فراوانی





نمودار ۴: بررسی داده‌های به‌دست‌آمده از کارشناسان زن و مرد در اساس فراوانی

**Figure 4: Evaluation of data obtained from male and female experts on the basis of frequency**

بر اساس نتایج به‌دست‌آمده مشخص گردید که میزان کاربرد ابزارهای گفتمانی تردید نما با ۲۹۶ مورد در گفتار زنان در این پژوهش بیشتر از مردان بوده است. در مورد اینکه زنان تمایل بیشتری به کاربرد تردیدنماها در گفتمان دارند این امر را شاید بتوان به خصوصیت ذاتی زنان در فرهنگ ایرانی نسبت داد که تمایل دارند در گفتار و رفتار خود محتاطانه و بدون ریسک عمل نمایند. اما مردان تمایل بیشتری به کاربرد ابزارهای یقین نما با ۳۶۷ مورد دارند. به‌کارگیری نشانگرهای نگرش نما در میان کارشناسان زن با ۳۱۲ مورد نسبت به مردان میزان بیشتری را نشان می‌دهد که بیان‌کننده نگرش آنهاست با احساسات و عواطف آنها مرتبط است و این امر به هویت آنها به‌عنوان زن ارتباط می‌یابد. در گفتار زنان بیشتر یقین نماها،

نگرش نماها و تردیدنماها کاربرد دارند اما کاربرد این ابزارهای فراگفتمانی در زنان بیشتر از مردان بوده است. در گفتار مردان بیشتر یقین نماها، نگرش نماها و تردیدنماها کاربرد دارند.

#### ۴-۲ بررسی نشانه‌های فراگفتمانی بر اساس دیدگاه فرکلاف

بر اساس دیدگاه فرکلاف در بررسی داده‌های پژوهش که متشکل از نشانه‌های فراگفتمانی یقین نماها، تردید نماها و نگرش نماها در برنامه‌های زنده و ضبط شده با موضوع میزگردهای سیاسی - اجتماعی شبکه‌های ۱، ۲، ۳ و ۴ هستند، زمینه مشترک بافت بینامتنی دخیل در شکل‌گیری متن و عنصر مشترک آن با گفتار جاری در گفتار کارشناسان برنامه‌ها مورد تحلیل قرار می‌گیرد که بافت بینامتنی در این گفتارها بیشتر شامل کاربرد ابزارهای گفتمانی یقین نما در گفتار مشارکین کلام است، کاربرد ابزارهای یقین نما نشان می‌دهد که این ابزارهای فراگفتمانی تعاملی بیشتر به صورت قید و برای اطمینان از آنچه ذکر شده به کار می‌روند. همچنین کاربرد یقین نماها میان زنان و مردان تفاوت وجود دارد. در علم، ابزارهای تردیدنما بیشتر، عنصری برای اقناع هستند که سبب می‌شوند ادعای مطرح شده با احتیاط، دقت و فروتنی بیان شود و توقع مخاطب را برای دقت و مذاکره برآورده کند. زنان و مردان هر دو از نشانگرهای فراگفتمانی تعاملی تردیدنما در دو گروه گزاره محور و گوینده محور استفاده می‌کنند. عبارات تردیدنمای «گزاره محور» در گفتار دانشگاهی بیان می‌کند پاره گفت‌های بیان شده بیشتر بر پایه استدلال‌های محتمل‌اند تا واقعیت‌های مطمئن. در ابزارهای نگرش نماها تفاوت میان زنان و مردان وجود دارد.

بنابراین به‌طور کلی در گفتار دانشگاهی، ابزارهای تردیدنما منعکس‌کننده اهمیت حیاتی تمایز میان واقعیت از عقیده و نظر است. این کنش‌زبانی نباید نوعی عدم قطعیت تلقی شود که به‌طور عمومی و کلیشه‌ای به شخصیت زنان نسبت داده می‌شود. در ابزارهای نگرش نماها که در قالب نگرش نماهای مثبت و منفی ظاهر می‌شوند، برای بیان ارزشمند بودن یافته‌های پژوهش به هدف جلب توجه مخاطبان و همچنین برای ذکر محدودیت‌های پژوهش استفاده می‌شوند. زنان در استفاده از ابزارهای فراگفتمانی بیشتر از تردید نماها استفاده کرده‌اند که نشان‌دهنده نوع نگرش زنان در جامعه فرهنگی ایران در سطح کارشناسان تلویزیونی دارد که در جامعه ما حتی زنان کارشناس که قشر فرهیخته زنان را شامل می‌شوند نیز از غالب عمومی فرهنگی حاکم بر جامعه تبعیت می‌کنند که رعایت جانب احتیاط، پرهیز از رک‌گویی، عدم قطعیت در گفتار را داشته باشند. بر اساس دیدگاه فرکلاف در بررسی گفتار اجتماعی حاکم بر میزگردها می‌توان بیان داشت که زبان

و گفتار حاکم بر میزگردها بیشتر سبک محاوره‌ای نزدیک به زبان معیار است، شخصیت‌های مشارکت‌کننده در گفتمان را اقشار فرهیخته دانشگاهی و همچنین غیردانشگاهی تشکیل داده‌اند که مخاطب در دریافت پیام، اعتماد و همزادپنداری بهتری با قشر دانشگاهی می‌تواند برقرار کند زیرا از نظر مخاطب عام، قشر دانشگاهی دانش و آگاهی بیشتری به موضوعات مورد بحث برنامه‌ها می‌تواند داشته باشد. همچنین بر اساس دیدگاه فرکلاف در بررسی میزگردهای سیاسی - اجتماعی که کاربرد ابزارهای یقین‌نما در تحلیل کارشناسان بیشتر از سایر ابزارهاست، مشخص گردید که کارشناسان در تحلیل‌های خود با استفاده بیشتر از ابزارهای یقین‌نما سعی دارند که به شکل‌دهی ساختارهای اجتماعی در جامعه بپردازند و بینندگان را از صحت و سقم گفتار خود مطمئن سازند، که این القاء گفتمان، در همسوسازی مخاطبان با جریان‌های فکری جامعه تأثیر بسزایی دارند و می‌تواند ایدئولوژی‌های مورد نظر تصمیم‌گیرندگان و اهداف خاص سیاسی - اجتماعی برنامه‌سازان را به مخاطبان القاء کنند.

### نتیجه گیری

بر اساس داده‌های تحقیق مشخص گردید که در برنامه‌های ضبط‌شده میزان کاربرد یقین نماها بیشتر از برنامه‌های زنده است. دلیل کاربرد بیشتر ابزارهای یقین نما در برنامه‌های ضبط‌شده به این علت است که چون برنامه به صورت ضبط‌شده پخش می‌گردد، امکان اصلاح و ضبط مجدد کلام در برنامه برای کارشناس وجود دارد. همچنین مشخص شد که میزان کاربرد ابزار فراگفتمانی یقین نما بر اساس دیدگاه هایلند در برنامه‌هایی که یک کارشناس در آن‌ها حضور دارد بیشتر از برنامه‌هایی است که چند کارشناس در آن‌ها حاضر هستند. دلیل این امر می‌تواند به این علت باشد که وقتی یک کارشناس در برنامه صحبت می‌کند به راحتی می‌تواند بدون چالش اطلاعات و دانش خود را به معرض نمایش بگذارد، اما وقتی چند کارشناس در یک برنامه حاضر هستند، به دلیل بحث و مجادله‌ای که در مورد موضوع برنامه در گفتمان اتفاق می‌افتد، کارشناسان ممکن است با احتیاط بیشتری به اظهارنظر در مورد موضوع برنامه بپردازند تا کمتر به چالش کشیده شوند. اما در برنامه‌هایی که کارشناسان برنامه، دانشگاهی بوده‌اند، میزان کاربرد ابزارهای گفتمانی یقین نما بیشتر از برنامه‌هایی است که کارشناسان آن‌ها غیردانشگاهی بوده است که این نشانگر تسلط بیشتر کارشناسان دانشگاهی بر موضوع و اظهارنظر آن‌ها بر مبنای نتایج علمی و پژوهش‌های آن‌ها در زمینه موضوع برنامه بوده است. میزان کاربرد ابزارهای گفتمانی یقین نما در گفتار مردان در این پژوهش بیشتر از زنان بوده است که داده‌های پژوهش حاضر همسو با یافته‌های جانسون و روئن (۱۹۹۲) و هربرت (۱۹۹۰) است. زنان در کاربرد تردیدنماها از مردان پیشی گرفتند که این نتیجه با یافته‌های کریزمور و همکاران (۱۹۹۳) و مک میلان و همکاران (۱۹۷۷) مغایرت دارد. آن‌ها در پژوهش خود به تمایل مردان در به‌کارگیری زیاد ابزارهای تردیدنما نسبت به زنان پی بردند و این امر را به ترجیح مردان در به‌کارگیری راهبردهای عدم قطعیت برای تعامل بیشتر با مخاطب نسبت دادند. اما نتایج پژوهش حاضر با پژوهش لیکاف (۱۹۷۵) و زارعی فرد و علی نژاد (۲۰۱۴) و طارمی و همکاران (۱۳۹۷) در مورد اینکه زنان تمایل بیشتری به کاربرد تردیدنماها در گفتمان دارند همسو می‌باشد که این امر را شاید بتوان به خصوصیت ذاتی زنان در فرهنگ ایرانی نسبت داد که تمایل دارند در گفتار و رفتار خود محتاطانه و بدون ریسک عمل نمایند. به‌کارگیری نشانگرهای نگرش نما در میان کارشناسان زن نسبت به مردان میزان بیشتری را نشان می‌دهد که این نتایج همسو با پژوهش لیکاف (۱۹۷۵) است. او بر این باور است که استفاده بیشتر زنان از صفت‌ها و واژه‌هایی که بیان‌کننده نگرش آن‌هاست با احساسات و عواطف آن‌ها مرتبط است و این امر به هویت آن‌ها به‌عنوان

بررسی نشانگرهای معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی - اجتماعی سیمای ایران از منظر گفتمان انتقادی

---

زن ارتباط می‌یابد. همچنین نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های هایلند و تس (۲۰۰۸) و طارمی و همکاران (۱۳۹۷) مبتنی بر کاربرد بیشتر زنان از نگرش نماها همسو است.

## منابع و مآخذ

- ۱- آقاگلزاده، فردوس (۱۳۸۵)، "تحلیل، مقایسه نقد تحلیل کلام و تحلیل کلام انتقادی". رساله دکتری زبان شناسی همگانی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۲- ----- (۱۳۸۷)، "تحلیل گفتمان انتقادی رسانه، فرصت‌ها و چالش‌ها"، مجله علوم اجتماعی ایران، شماره ۸.
- ۳- بهرام پور، شعبانعلی (۱۳۷۸). درآمدی بر تحلیل گفتمان کتاب مجموعه مقالات گفتمان و تحلیل گفتمانی - به اهتمام: محمدرضا تاجیک، انتشارات: فرهنگ گفتمان.
- ۴- یورگنسن، ماریان و فیلیپس، لوئیز (۱۳۸۹)، نظریه و روش در گفتمان، ترجمه هادی تحلیل جلیلی، تهران، نی.
- ۵- طارمی، طاهره؛ تاکی، گیتی و یوسفیان، پاکزاد (۱۳۹۷)، "جنسیت در مقالات علمی فارسی‌زبانان"، نشریه پژوهش‌های زبان‌شناسی، سال دهم، شماره اول، ۱۸ ترتیبی.
- ۶- کارگر، مریم (۱۳۹۲)، "تحلیل مقالات نقد کتاب‌های زبان‌شناسی ایران بر اساس الگوی فراگفتمان هایلند"، مجله پژوهش‌های زبان‌شناسی، سال پنجم، صص ۳۷-۵۲.
- ۷- خرمشاهی، بهاء‌الدین (۱۳۸۶)، آیین نقد کتاب، تهران: موسسه خانه کتاب.
- ۸- عبدی، رضا (۱۳۸۸)، "به‌کارگیری راهبردهای فراگفتمان در مقالات علمی - پژوهشی فارسی و انگلیسی؛ مطالعه هنجارهای ژانری جامعه گفتمانی در مقاله‌های فارسی"، مجله زبان و زبان‌شناسی، سال پنجم، پیاپی نهم، صص ۱۶۳-۱۸۰.
- ۹- رضوی، محمدرضا (۱۳۹۱)، "حدنمایی در زبان فارسی"، مجموعه مقالات هشتمین همایش زبان‌شناسی ایران، جلد اول، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، صص ۳۱۴-۳۰۵.
- ۱۰- تاجر، پگاه؛ جوکار عبدالرسول؛ فخر احمد، مصطفی و خرمایی، علیرضا (۱۳۹۸)، "تحلیل کاربرد الگوی فراگفتمان هایلند در خلاصه‌سازی خودکار استناد محو"، کتابداری و اطلاع‌رسانی، دوره ۲۲، شماره ۳.
- ۱۱- سلطانی، سید علی‌اصغر (۱۳۸۴)، قدرت، گفتمان و زبان: سازوکارهای جریان قدرت در جمهوری اسلامی ایران، تهران، نی.

بررسی نشانگرهای معرفت‌شناسی در میزگردهای سیاسی - اجتماعی سیمای ایران از منظر گفتمان انتقادی

---

۱۲ - مدرسی، یحیی (۱۳۶۸)، درآمدی بر جامعه‌شناسی زبان، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.





### **Acknowledgements**

We would like to express our thanks to reviewers for their valuable suggestions on an earlier version of this paper.

### **Declaration of Conflicting Interests**

The author(s) declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship and/or publication of this article.

### **Funding**

The author(s) received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

### **REFERENCES**

Abdi, R. (2009), *"Applying Learning Strategies in Persian and English Scientific-Research Articles; Studying the Genre Norms of Discourse Society in Persian Articles"*, Journal of Language and Linguistics, Vol. 5, Ninth Consecutive, pp. 163-180.

Aghagolzadeh, F. (2006), *"Analysis, Comparison of Criticism, Analysis of Theology and Critical Discourse Analysis"*. PhD Thesis in General Linguistics, Faculty of Literature and Humanities, Tarbiat Modares University.

Aghagolzadeh, F. (2008) *"Analysis of Critical Media Discourse, Opportunities and Challenges"*, Iranian Journal of Social Sciences, No. 8.

Bahrampour, S.(1999). *"An Introduction to Discourse Analysis Book of Discourse and Discourse Analysis Articles "*, Edited by: Mohammad Reza Tajik, Publications: Farhang Gofman.

Bainbridge, E.O. (1994). *"Sex Difference; in Asher R.A. and J.M"*.

Crystal, D. (1987). *"The Cambridge Encyclopedia of Language"*, 2<sup>th</sup> edition, Cambridge University Press .

Fairclough, N. (1996) ,*"Language and power"*, Longman Group UK Limited

Fairclough, N. (2001). *"Analysing Discourse"*. London: Routledge.

Flowerdew (Ed.). *"Academic Discourse"*. London: Longman. Pp. 115- 30.

Hyland, K. & P. Tse (2004). *"Metadiscourse in Academic Writing: A Reappraisal"* . Applied Linguistics.XXV. 2. Pp. 156- 177. Doi: 10.1093/applin/25.2.156

Hyland, K. (1998). *"Hedging in Scientific Research Articles"*. Amsterdam: John Benjamins.

Hyland, K. (2002). *"Activity Analysis and Evaluation: Reporting Practices in Academic Writing, in J"*.

Hyland, K. (2005). *"Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing"*. London: Continuum.

Jorgensen, M. Louise, P., (2010), "*Theory and Method in Discourse*", translated by Hadi Tahlil Jalili, Tehran, Ney.

Jorgenson, M. & Phillips, L. (2002). "*Discourse Analysis as Theory and Methods*", SAGE Publications, Ltd.

Kargar, M. (2013), "*The Analysis of book review Articles in Iranian Linguistics Journals based on Hyland's Metadiscourse Model*", Journal of Linguistic Research, Vol. 5, pp. 37-52. Doi: 20.1001.1.20086261.1392.5.9.4.3

Khorramshahi, B. (2007), "*Book Criticism*", Tehran: Book House Institute.

Lakoff, R. (1975). "*Language and Women's Place*". New York: Harper & Row.

McMillan, J., Clifton, R., Mcgrath, D., & Gale, W.S. (1977). "*Women's language: uncertainty or interpersonal sensitivity and emotionality?*". Sex Roles 3, 545-559.

Miranda, E. O. y. (1996). "*On book reviewing*". Journal of Educational Thought, XXX, 2, 191-202. Doi: 10.1007/BF00287838

Modaresi, Y. (1989), "*An Introduction to the Sociology of Language*", Tehran: Institute of Cultural Studies and Research.

Pazhakh, A., Halabisaz, B., S., (2006) "*Hedges in Persian/English*", Master's theses: acontrastive study

Razavi, M. (2012), "*Hadnamaei in Persian Language*", Proceedings of the 8th Iranian Linguistics Conference, Vol. 1, Tehran: Allameh Tabatabaei University Press, pp. 314-305.

Soltani, S. (2005), "*Power, Discourse and Language: Mechanisms of Power Flow in the Islamic Republic of Iran*", Tehran, Ney.

Suarez Tejerina, L. & I. M. (2008). "*The Rhetorical Structure of Literary Academic Book Reviews: An English-Spanish Cross-linguistic Approach*", U. Connor, E. Nagelhout & W. Rozycki (Eds.). Contrastive Rhetoric: Reaching to Intercultural Rhetoric. Amsterdam: Benjamins. Pp. 147- 168.

Tajer, P.; Jokar Abdul Rasool; F., Mostafa and Khormaei, A. (2019), "*Analysis of the application of Highland learning model in automatic summary citation*", Library and Information Science, Vol. 22, No. 3.

Taremi, T.; Taki, G. Yousefian, P. (2018), "*Gender in Persian Research Articles: A Corpus-based Approach to Interactional Metadiscourse Markers Based on Hyland's Model*", Journal of Linguistic Research, Vol. 10, No. 1, 18 in order. Doi: 10.22108/JRL.2018.108366.1142